

*Громошенко К. В.,
кандидат юридичних наук,
ректор*

Міжнародного гуманітарного університету

СТАНДАРТИ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. У статті доведено, що право ЄС відображає значущість вищої освіти як для прямого забезпечення свободи руху людей і послуг на Спільному ринку ЄС, так і в рамках загального посилення економічного, соціального та інвестиційного потенціалу Союзу. Досліджено реалізацію приписів Договору про функціонування ЄС, яким у рамках визначення повноважень і меж втручання наднаціональних органів закріплено компетенцію Союзу вживати дії для підтримки, координації та доповнення дій держав-членів у сфері освіти.

Доведено, що важливим у цьому вимірі стало рішення Суду ЄС у справі «Französischer Grüner v City of Linde» від 13 лютого 1985 р., яке констатує в резолютивній частині, що будь-яка форма навчання, яка має на меті підготовку кваліфікації для практичної професії, бізнесу чи працевлаштування, є професійним навчанням, незалежно від віку й рівня підготовки студентів, навіть якщо освітня програма включає в себе елементи загальної освіти.

Відзначено, що, хоча компетенції регулювання відносин у сфері вищої освіти в ЄС залишено в суверенних повноваженнях держав-учасниць, наднаціональне регулювання в цій сфері здійснюється у формі рекомендаційних актів ЄС, підкріплених потужним фінансуванням у рамках програм Союзу. Автором указано, що, крім установчих договорів ЄС, питання освіти відображено й у зовнішніх угодах Союзу, яскравим прикладом чого є Угода про асоціацію між ЄС та Україною 2014 р.

У публікації вказано, що право та практика роботи органів ЄС визначають ключовими напрямками впливу на розвиток вищої освіти підвищення мобільності вищої освіти, сприяння взаємному визнанню кваліфікацій, підтримку конкурентоспроможності європейських закладів вищої освіти, їх модернізації та інновації, посилення практичної спрямованості навчання, його соціальної привабливості й широти охоплення. Основною перевагою підходу ЄС до формування та опрацювання таких стандартів стає можливість їх у край потужної фінансової підтримки з бюджету ЄС.

Автор відзначає, що ЄС закріпив три основні напрями структурного реформування національних систем вищої освіти: навчальні програми, управління, фінансування, що для цього ЄК за таких умов упроваджує низку міжнародних програм співпраці у сфері вищої освіти. Відзначено, що відображені в актах ЄС заходи часто не відрізняються конкретикою, мають характер декларацій чи засобів програмного регулювання. Підкреслено, що перспективи реалізації стандартів ЄС у сфері вищої освіти в Україні мають стати підґрунтям для нових наукових досліджень.

Ключові слова: вища освіта, Європейський Союз, мобільність освіти, право на освіту, рекомендаційні акти, фінансові програми.

Постановка проблеми. Науковий пошук за напрямом міжнародних стандартів права на вищу освіту нині є вкрай актуальним аспектом для вітчизняної правової доктрини. Відповідний аналіз, за визначенням, не може бути повним без вивчення відповідних практики та права Європейського Союзу (далі – ЄС) як ключового зовнішнього партнера України в процесі євроінтеграції. Хоча аспектам діяльності ЄС у вимірі освіти, зокрема й вищої, приділено значну увагу в працях сучасних дослідників, таких як Т.В. Анцупова, Б.В. Бабін, М.О. Баймуратов, М.В. Буроменський, О.О. Грінченко та ін., відповідна діяльність Союзу, особливо нормозастосовна та програмно-регулятивна, предметом фундаментальних наукових досліджень так і не стала. За цих умов актуальною метою дослідження необхідно визначити визначення змісту правових стандартів ЄС у сфері вищої освіти. До завдань статті варто зарахувати аналіз діяльності актів первинного та вторинного права ЄС з питань освіти, результатів роботи ключових інституцій ЄС і реалізації фінансових програм у вимірі вищої освіти та права на освіту.

Мета статті – розглянути стандарти вищої освіти у праві Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Євроінтеграційний курс України зумовлює особливу актуальність для стандартів вищої освіти, установлених у праві ЄС. Як указувала А.К. Савіна, у середовищі організаторів європейської освіти наявне розуміння численних проблем і викликів, пов'язаних зі зближенням освіти окремих європейських держав, що мають різні умови соціально-економічного розвитку та педагогічні традиції [7, с. 54].

Варто констатувати, що з часів утворення Європейських Співтовариств питання освіти відображалася в актах первинного права Союзу. Так, у Договорі про функціонування Співтовариств 1957 р. в рамках визначення повноважень і меж втручання наднаціональних органів закріплено компетенцію Союзу вживати дії для підтримки, координації та доповнення дій держав-членів, зокрема, й у сфері освіти (п. «е» ст. 6). Також ч. 3 ст. 4 цього Договору надавала повноваження ЄС провадити діяльність у сферах досліджень і технічного розвитку, зокрема визначати й реалізовувати програми; проте водночас указувалося, що здійснення цих повноважень Союзом не має перешкоджати державам-членам здійснювати власні суверенні повноваження [4].

Крім того, у ст. 45 цього Договору закріплювалася свобода руху працівників, яка, безумовно, поширювалася й на працівників сфери вищої освіти. Крім того, освітні питання в ЄС нині регламентують спеціальні норми ст. 165 цієї угоди. За ними, Союз сприяє розвиткові якості освіти, заохочуючи співпрацю

між державами ЄС і, якщо необхідно, підтримуючи та доповнюючи їхні дії, при цьому повною мірою поважаючи відповідальність держав-членів за зміст навчання й організацію освітніх систем, а також їхнє культурне та мовне розмаїття.

У частині 2 ст. 165 цього Договору в його нинішній редакції конкретизовано напрями такої діяльності ЄС, що мають полягати в сприянні розвитку європейського виміру в освіті, зокрема, через викладання та поширення мов держав-членів; заохочення мобільності студентів і викладачів, включно зі сприянням академічному визнанню дипломів і строків навчання; підтримці співпраці навчальних закладів; розвитку обміну інформацією та досвідом із питань, спільних для освітніх систем держав ЄС; заохоченню розвитку обміну молоддю та фахівцями із соціоосвітніх питань та участі молоді в демократичному житті Європи. Реалізація цих напрямів, згідно з ч. 4 ст. 165 Договору, мала здійснюватися шляхом ухвалення Європейським Парламентом і Радою ЄС, діючи за звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом і Комітетом регіонів ЄС, заохочувальних заходів, що не мали набувати форм гармонізації законів і підзаконних актів держав-членів. Також із цих питань Рада ЄС може ухвалювати, за пропозицією Європейської Комісії, окремі рекомендації [4].

Дослідження виміру освітніх послуг щодо застосування до них вимог первинного права ЄС здійснено Г.Є. Тихомировою, яка вказала на відсутність єдиного визначення поняття послуги в праві ЄС, чіткого змісту свободи надання послуг, чіткого розмежування сфер дії такої свободи. При цьому підкреслюється, що правове регулювання свободи надання послуг складалося насамперед у рамках практики Суду ЄС [9, с. 151, 152]. Дійсно, важливим у цьому вимірі стало рішення Суду ЄС у справі «Franzoise Gravier v City of Liège» від 13 лютого 1985 р., що констатує в резолютивній частині, що будь-яка форма навчання, яка має на меті підготовку кваліфікації для практичної професії, бізнесу чи працевлаштування (англ. «particular profession, trade of employment»), є професійним навчанням, незалежно від віку та рівня підготовки студентів, навіть якщо освітня програма включає в себе елементи загальної освіти [23].

Також у цьому рішенні Суд ЄС констатував, що, попри те що організація та політика у сфері освіти самі по собі не включені до напрямів, де Договір про функціонування 1957 р. визначає повноваження інституцій Співтовариств, доступ та участь у навчальних курсах і навчальній практиці, зокрема в професійній підготовці, не є такими, що не пов'язані з правом Співтовариств (ЄС). Таку пов'язаність освіти та права ЄС Суд ЄС ув'язав із тим, що заходи та програми в цій сфері схвалювалися Радою ЄС і що зв'язок цих заходів із нормами Договору 1957 р. «послідовно встановлено». Отже, відзначив Суд ЄС, освіта стає незалежним елементом суспільної активності, завданнями якої є вільний рух осіб, мобільність праці та запровадження стандартів життя працівників, тому умови доступу до професійного навчання охоплюються Договором 1957 р. [23].

У Договорі про ЄС 1992 р. окремо освіта не згадується, водночас у його ст. 6 указано, що ЄС визнає права, свободи та принципи, закладені в Хартії основоположних прав ЄС 2000 р. зі змінами, яка має однакову з Договорами юридичну силу [4]. Ця Хартія закріпила право на освіту в ч. 1 ст. 14, при цьому безоплатність гарантується лише для «обов'язкової освіти» без визначення її рівня (ч. 2 цієї статті). У частині 3 цієї статті закріплено свободу утворювати навчальні заклади в рам-

ках національного законодавства та за умови дотримання демократичних принципів і права батьків на забезпечення освіти дітей за власними переконаннями. Також для вищої освіти, безперечно, важливою є ст. 22 Хартії, де закріплюється повага ЄС до культурного та мовного різноманіття [11].

Крім установчих договорів ЄС, питання освіти відображені й у зовнішніх угодах Союзу, яскравим прикладом чого є Угода про асоціацію між ЄС та Україною 2014 р. Зокрема, до питання працевлаштування працівників вищої освіти належать вимоги ч. 1 ст. 17, ч. ч. 1 і 2 ст. 18 цієї Угоди, які стосуються поводження з працівниками без будь-якої дискримінації та забезпечення мобільності працівників, забезпечення їх доступу до професійного навчання. Регламентация надання освітніх послуг також передбачена ст. 94 Угоди, у якій запроваджується національний режим таких послуг, зокрема, й у транскордонному вимірі [10].

Як указано в офіційних публікаціях, ЄС визначив три основні напрями структурного реформування національних систем вищої освіти: навчальні програми, управління, фінансування. Європейська комісія (далі – ЄК) в таких умовах упроваджує низку міжнародних програм співпраці у сфері вищої освіти [2]. О.В. Краєвська із цього питання відзначає, що в рамках освітньої політики ЄС і програм зовнішньої допомоги ЄК впровадила систему механізмів впливу у сфері освіти, які доповнюють внутрішні програми ЄС. Такі програми спрямовані на розвиток національних систем вищої освіти, їх співпраці та мобільності, на підтримку високоякісних європейських магістерських курсів і створення партнерських консорціумів між вищими навчальними закладами [5, с. 60]. Варто визнати, що органи ЄС активно користуються отриманими повноваженнями в цій сфері, зокрема, і стосовно вищої освіти. У цьому контексті варто відзначити рекомендацію 2001/613/ЄС від 10 липня 2001 р. щодо мобільності в ЄС для студентів, практикантів, волонтерів, викладачів і тренерів. Рекомендації закликали держави ЄС усунути всі правові, адміністративні, мовні та культурні обмеження для цих категорій осіб. Зокрема, як заходи сприяння такій мобільності рекомендація визначала навчання студентів як мінімум двох різних мов ЄС, спрощення механізмів фінансової підтримки мобільності (гранти, субсидії тощо), зокрема, щодо транспортних витрат студентів [21].

Для студентів рекомендація 2001/613/ЄС передбачає такі спеціальні заходи, як заохочення студентів проводити частину навчання в іншій країні ЄС, сприяння взаємному визнанню кваліфікацій, сприяння інтеграції та підтримці студентів з іншою державою ЄС, їх наступній реінтеграції вдома після повернення з навчання. Стосовно викладачів ця рекомендація приписує державам ЄС вирішити правові проблеми, пов'язані з їхньою роботою в іншій державі, урахувати фактор тимчасового переміщення викладачів, сприяти їх інтеграції та реінтеграції. Ці тези відображено в наступному рішенні Європейського Парламенту та Ради від 15 грудня 2004 р. 2241/2004/ЄС про спільну політику Співтовариств щодо прозорості кваліфікацій і компетенцій. Також вони відображені в рекомендації Європейського Парламенту та Ради ЄС від 18 червня 2009 р. про заснування Європейської кредитної системи професійного навчання та підготовки, у рекомендації Ради ЄС від 28 липня 2011 р. щодо дослідження мобільності молоді в ЄС, у Повідомленні ЄК та Ради ЄС від 15 вересня 2020 р. про потребу розвинути потенціал молоді для досягнення розумного, сталого та інклюзивного зростання в ЄС [21].

Серед схвалених актів вторинного права ЄС з питань вищої освіти варто згадати й Висновок Ради ЄС від 12 травня 2009 р. 2009/C 119/02 про стратегічні підходи до європейського співробітництва в освіті та підготовці. У Висновку вказано на потребу міжсекторального співробітництва й ув'язування розвитку вищої освіти з стратегіями ЄС, а в додатку до Висновку закріплювалися підходи до освіти, що ґрунтуються на запланованих показниках розвитку. Зокрема, ці показники передбачали не менше ніж 40% охоплених вищою освітою громадян ЄС і менше ніж 10% осіб, які припинили вищу освіту після її початку, до 2020 р. Також у додатках до Висновку містився детальний план заходів, які пропонувалося вжити для реалізації запланованих показників [27].

Іншим важливим джерелом права ЄС відповідної спрямованості варто вважати Висновок Ради ЄС щодо глобального виміру європейської вищої освіти від 31 січня 2014 р. 2014/C 28/03. Цей акт посиляється на Болонську декларацію від 19 липня 1999 р. як на поштовх для міжурядового процесу формування Європейської зони вищої освіти й рішення міністрів вищої освіти «Мобільність задля кращої стратегії навчання 2020», схвалене у квітні 2012 р. в Бухаресті. Також висновок 2014 р. спирається на директиву Ради ЄС від 13 грудня 2004 р. 2004/114/ЄС щодо умов прийому громадян третіх держав на навчання, й на директиву Ради ЄС від 12 жовтня 2005 р. 2005/71/ЄС про спрощення процедур залучення громадян третіх країн у дослідну діяльність [13]. Висновок Ради ЄС 2014 р. спирається на попередні висновки ради, такі як Висновок від 11 травня 2010 р. про інтернаціоналізацію вищої освіти, Висновок від 28–29 листопада 2011 р. про індикатори мобільності навчання (де запропоновано довести до 2020 р. кількість осіб, які частково отримали вищу освіту в іншій державі ЄС, до 20%) і схвалений водночас Висновок про модернізацію вищої освіти в ЄС, де підкреслювалося її міжнародне значення як інформування та гарний приклад для інших країн [13].

У Висновку 2014 р. визнавалося, що вища освіта відіграє ключову роль у розвитку «зайнятих, сформованих і мотивованих громадян», є потужним двигуном розумного, сталого й інклюзивного суспільства, особистісного добробуту й економічного зростання, указувалося, що ці фактори посилюються через мобільність вищої освіти. Також Висновок визначає силу європейської вищої освіти у високій якості навчання та досліджень, у різноманітні освітніх інституцій, у високому рівні взаємодії освітніх закладів; цей акт визнає виключну економічну роль вищої освіти для ЄС. Водночас у Висновку констатувалося, що кваліфікації випускників не завжди відповідають вимогам суспільства та ринку праці, що на ситуацію у сфері вищої освіти впливає демографічне старіння в ЄС. У цьому документі також указувалося й на соціальну відповідальність закладів вищої освіти як джерел знань та інновацій [13].

Також Висновок 2014 р. приписував розвивати інтернаціоналізацію освіти й для європейських студентів, що навчаються у власних державах, через загальне підвищення якості освітнього процесу, удосконалення навчальних програм, поширення навчання іноземних мов. Для навчальних закладів Висновок 2014 р. пропонував як заходи вдосконалення роботи розробляти інноваційні навчальні програми, використовувати конкретні напрями для отримання закладом публічних інвестицій, розвивати практику подвійних і багатосторонніх програм дипломування, дотримуватися балансу між взаємодією в рам-

ках ЄС і з третіми країнами, розвивати стратегії інтернаціоналізації освіти кожного університету.

Додатково визнавалася роль академічної мобільності в рамках Хартії Еразмус для вищої освіти. Водночас Висновок 2014 р. визнавав і важливість академічної автономії університетів, значущість укладених із питань вищої освіти багатосторонніх міжнародних договорів, потребу розроблення політики у сфері інтернаціоналізації вищої освіти, яка ґрунтується на практичному підґрунті й відповідній базі [13].

Іншим важливим актом права ЄС з питань вищої освіти варто вважати Повідомлення ЄК щодо оновленого Порядку денного ЄС стосовно вищої освіти від 30 травня 2017 р. SWD (2017) 164. Це документ не лише визнає нинішню роль вищої освіти, а й констатує, що до 2025 р. половина всіх робочих місць буде вимагати кваліфікацію рівня вищої освіти, що вже виникає нестача відповідних кадрів. Також, на думку ЄК, саме вища освіта здатна зменшити рівень поляризації суспільства, викликаний зростанням технологічної потужності. У Повідомленні ЄК визнає, що реформування систем вищої освіти залишається компетенцією держав-учасниць, а ЄС може лише надавати відповідну підтримку та координацію. Основою такої підтримки нині визначено програми фінансування ЄС, такі як Європейська співпраця освіти й підготовки, що є складником програми Європа-2020. Ключовим показником цієї програми мало стати досягнення вищезгаданого рівня 40% європейської молоді, охопленої вищою освітою до 2020 р. [26].

Повідомлення ЄК констатує посилення соціального розриву та гендерного дисбалансу у вищій освіті, що «викладачі й випускники занадто часто сприймаються відірваними від решти суспільства». Для вирішення цих проблем Повідомлення ЄК пропонує сконцентруватися на чотирьох пріоритетах. Першим із них пропонується оцінювання навичок випускників, витребуваних у майбутньому. Для цього державам ЄС пропонується забезпечити визначення спеціальностей, що підлягають скороченню, покращення підготовки й посилення технічних і педагогічних напрямів освіти. Також акцентується увага на потребі посилення мотивації та інформування студентів, поширення практики середньострокових курсів навчання й навчання без відриву від виробництва. Також пропонується приділяти увагу перепідготовці викладачів. ЄК визначає для себе пріоритетом за цим напрямом максимальне залучення реального сектору в діалог із закладами вищої освіти, зміцнення спроможності фінансових програм ЄС, орієнтованих на викладачів [26].

Другим напрямом пропонується визнати підвищення інклюзивності систем вищої освіти. При цьому декларується, що університети є «не баштами зі слонової кості, а громадянськи налаштованими спільнотами навчання», указується на ширшу потребу залучення викладачів і студентів для вирішення суспільних проблем. Зазначається потреба посилення підтримки студентів у рамках навчального процесу та поза ним, гнучкості освітніх процедур. Також указується важливість заохочення викладацького складу до володіння місцевими мовами та мовами меншин. ЄК передбачала власні дії за цим напрямом насамперед у рамках посилення ефективності програми «Erasmus+» [26].

До третього напрямку Повідомлення ЄС зараховує питання інноваційності вищої освіти, у якому вказується на особливу відповідальність дослідницьких інститутів, університетів

інтенсивних досліджень та університетів прикладних наук, які діють водночас за напрямками освіти, досліджень і взаємодії із суспільством. Передбачається корисність посилення прикладного характеру докторських програм, посилення зв'язків між викладачами, роботодавцями та владою, посилення якості програми ЄС «Horizon 2020». У цьому вимірі ЄК передбачає посилити роль Європейського інституту інновацій і технологій для університетів Європи, заснування Університетського бізнес-форуму ЄС [26].

Четвертим вектором розвитку вищої освіти Повідомлення ЄС визначає матеріальну підтримку її ефективності. Констатується, що уряди залишаються основними джерелами фінансування освітніх закладів і водночас зберігають вирішальну роль у системі оцінювання якості вищої освіти, але при цьому питання найбільш прийняттого приватного фінансування університетів досі не визначено. Тому, резюмує ЄК, робота ЄС і фінансування програм ЄС у сфері вищої освіти потребують кращої координації, варто відповідальніше ставитися до порівняння моделей національної політики у сфері вищої освіти, замислюватися над стратегічним інвестуванням у її розвиток [26].

Певне значення для правової політики ЄС щодо вищої освіти мало й Повідомлення ЄК «Посилення європейської ідентичності через освіту та культуру» від 17 листопада 2017 р. COM(2017) 673, за яким освіта має бути спрямованою на вирішення економічних питань працевлаштування, відтворення креативної та продуктивної робочої сили. Також у Повідомленні вказано про значущість освіти для формування Європи як привабливого місця для життя, роботи й навчання, відзначено роль програми «Erasmus+», що допомогла вже дев'ятьом мільйонам європейців навчатися та викладати за кордоном. Це Повідомлення до важливих складників якісної освіти зарахувало підвищення рівня викладачів, перехід на освіти протягом життя, інноваційність і діджиталізацію освіти [28].

Особливу роль у розвитку стандартів ЄС щодо вищої освіти відіграє Болонська декларація від 11 липня 1999 р., затверджена спільною декларацією міністрів освіти держав ЄС. Вона започаткувала так званий Болонський процес, що полягає в проведенні кожних три роки міністерських конференцій і має на меті запровадження більш «порівнянних, сумісних та узгоджених систем європейської вищої освіти». Також у рамках цього процесу визначається ключовим завданням утворення системи сумісних академічних ступенів, які б забезпечили мобільність студентів, викладачів і дослідників [29].

Г.Ф. Хоружий, досліджуючи Болонський процес, указує на роль Празького комюніке міністрів з питань вищої освіти європейських країн «На шляху до Європейського простору вищої освіти» від 19 травня 2001 р., за яким формування Європейського простору вищої освіти має відбуватися за «конструктивної участі університетів та інших вищих навчальних закладів та особливо студентів». На наступній конференції міністрів у Берліні 19 вересня 2003 р. затверджено комюніке «Формувати Європейський простір вищої освіти», яке підкреслило значущість інтегрування в Болонський процес підготовки докторантів, міждисциплінарності, практичної витребуваності їхніх досліджень і мобільності під час їх підготовки [11, с. 71; 12, с. 10].

Міністри відзначили, що, згідно з їхнім закликком у Празі, упроваджуються додаткові спецкурси, курси та програми з європейською тематикою або орієнтацією. Університети різ-

них європейських країн започаткували ініціативу щодо об'єднання їхніх навчальних ресурсів і культурних традицій для розвитку єдиних програм навчання й розроблення спільних ступенів на першому, другому та третьому рівнях. Більше того, як констатують із цього питання вітчизняні автори, підкреслена необхідність значного періоду навчання за кордоном у межах програм спільних ступенів для багатомовності й розвитку мовної вправності, для розкриття потенціалу студентів у контексті європейської єдності й підвищення конкурентоспроможності на ринку робочої сили [12, с. 103].

Вітчизняні автори в цьому вимірі вказують на важливість Будапештсько-Віденської декларації 2010 р., якою проголошено про формування Європейського простору вищої освіти. Указана декларація відзначає, що такий простір забезпечить конкурентоспроможність і привабливість навчальних закладів в умовах мобільності, безперешкодного й справедливого визнання кваліфікацій [3, с. 334; 8, с. 121]. Крім того, як влучно вказує Г.Ф. Хоружий, 29 квітня 2009 р. схвалене Комюніке наради міністрів у Льовені «Болонський процес 2020 – Європейський простір вищої освіти в наступному десятиріччі», яким вирішено подовжити Болонський процес до 2020 р. До нових пріоритетів у Комюніке включено сприяння освіті студентів з груп суспільства з невисоким рівнем життя, запровадження навчання, зосередженого на студентах, поєднання освіти, досліджень та інновацій, відкриття вищих навчальних закладів для міжнародних форумів, поліпшення збирання даних про вищу освіту, пошук нових, диференційованих джерел фінансування вищої освіти [12, с. 108–110].

За офіційною інформацією ЄК, нині основними джерелами фінансування програм ЄС стосовно освіти є кошти «Erasmus+» і Європейського структурного та інвестиційного фонду, а ключовим організаційним механізмом є Європейський освітній простір; проекти ЄС у сфері освіти мають ґрунтуватися на щорічній переоцінці наявних показників у цій сфері [14]. Згідно з отриманими відповідними статистичними відомостями, більше ніж 90% опитаних студентів у ЄС схвально ставляться до результатів освітньої мобільності, зокрема й культурних, до відповідних зусиль ЄС щодо покращення мовної підготовки [24].

М.О. Полозов відзначав, що на першому етапі програма «Tempus» не мала власного бюджету, діяла в рамках іншої програми ЄС, «Phare», затвердженої регламентом 3906/89, але її бюджет постійно зростає. Завданнями цієї програми визначено поліпшення якості вищої освіти в державах-партнерах ЄС, підвищення рівня викладання європейських мов, сприяння збільшенню кількості студентських обмінів, а також координація інших програм у сфері освіти. Пріоритет надавався фінансуванню спільних європейських проектів, програм студентського обміну, а також конкретних досліджень або навчальних видань [6, с. 75, 76].

Також у рамках Європейського співробітництва в освіті й підготовці (мережа «ET 2020») ЄС сприяє обміну досвідом і кращими практиками організації освіти держав-учасниць. Саме в рамках проектів такого співробітництва реалізовувалися завдання з досягнення рівня в 40% охоплених вищою освітою осіб, старших за 30 років, наявності більше ніж у 20% осіб з вищою освітою досвіду іноземних стажувань під час навчання, досягнення рівня працевлаштування осіб із вищою освітою у 82%. Водночас пріоритетом визначається

й розбудова ЄС ефективної мережі європейських університетів [21]. Варто додати, що нині лише програмою «Erasmus+» із фінансуванням у 14,7 мільярдів євро охоплено більше ніж 4 мільйони європейців для навчання, стажування чи викладання за кордоном [16].

Також ЄС у рамках сприяння визнанню кваліфікацій і дипломів приділяє особливу увагу Європейській мережі інформаційних центрів (ENIC) і національним інформаційним центрам з визнання кваліфікацій (NARIC) із формуванням спільної системи постійного обміну відомостями у сфері вищої освіти ENIC-NARIC. Система має сприяти спрощеному обміну інформацією з поточних питань міжнародної академічної мобільності й визнанню іноземних кваліфікацій [15]. Зазначена мережа координується не тільки ЄС, а й Радою Європи та ЮНЕСКО, її специфікою є повага до автономії університетів у питаннях визнання іноземних кваліфікацій і сприяння формуванню Європейського посібника з визнання кваліфікацій [25].

Залучення в указані процеси такої вищезгаданої установи ЄС, як Європейський інститут інновацій і технологій, має на меті посилення інвестиційної привабливості держав ЄС через заходи з інтеграції їх вищої освіти, досліджень та інновацій. Інститут діє на підставі Рішення Ради ЄС від 18 липня 2008 р. 2008/634/CE та регламенту від 11 грудня 2013 р. ЄС 1290/2013, яким запроваджено Рамкову програму досліджень та інновацій ЄС «Horizon 2020», він керується рішенням Європейського парламенту та Ради ЄС від 11 грудня 2013 р. 1312/2013/UE [20] тощо.

Також у 2017 р. на саміті в Гетеборзі лідери ЄС закликали посилити взаємодію у сфері освіти, після чого в грудні 2017 р. Європейська Рада закликала ЄК, Раду ЄС та держави ЄС посилити стратегічне партнерство між установами вищої освіти, щоб до 2024 р. було утворено до двадцяти так званих «Європейських університетів» як хабів для транскордонної та мобільної вищої освіти й взаємного визнання кваліфікацій. Специфікою Європейських університетів мають стати орієнтовані на студентів академічні програми, доступні для міжуніверситетських кампусів, щоб студентські органи мали самостійно формувати програми підготовки та забезпечувати мобільність навчання на всіх його рівнях. Також концепція передбачає об'єднання викладачів, студентів і зовнішніх партнерів у «міждисциплінарні команди». Станом на 2019 р. в органах ЄС опрацьовується 54 заявки, отримані від 17 потужних університетів спільно зі 114 іншими установами вищої освіти з 24 держав ЄС. Фінансування концепції Європейських університетів передбачено в циклі програми «Erasmus» на 2021–2027 рр. [22].

Певну роль для формування стандартів вищої освіти у праві ЄС відіграє й діяльність Європейської асоціації установ вищої освіти (EURASHE), що об'єднує університети прикладних досліджень, університетські коледжі, національні асоціації навчальних закладів. Вона сконцентрована на аспектах розвитку вищої освіти, спрямованої на професійно орієнтоване та прикладне навчання й дослідження, проведення конференцій і тематичних семінарів [18]. Іншою подібною організацією стала вже згадана Європейська асоціація освітнього права й політики, що фінансується в рамках програми «Erasmus+». Ця структура серед іншого готує та поширює освітні модулі для викладачів з питань правового забезпечення освітнього процесу та прав людини [17]. Загальною метою Європейської зони вищої освіти, у рамках якої реалізуються вказані ініціативи, є підвищення мобільності викладачів і студентів, посилення якості й ефективності працевлаштування [19].

У рамках програм фінансування ЄС у сфері вищої освіти особливе значення має програма «Horizon 2020» («Горизонт 2020»), за сім років діяльності якої, з 2014 р. до 2020 р., освоєне 60 мільярдів євро, а також приватні інвестиції. Основним завданням програми визначено «поєднання досліджень та інновацій» і забезпечення «світового рівня для європейської науки». Основною перевагою цієї програми в рамках Європейської зони досліджень заявлено мінімізацію бюрократичних обмежень наукового пошуку, зокрема, й у вищій школі [30].

Висновки. Отже, право ЄС відображає значущість вищої освіти як для прямого забезпечення свобод руху людей і послуг у Спільному ринку ЄС, так і в рамках загального посилення економічного, соціального та інвестиційного потенціалу Союзу. Хоча компетенції регулювання відносин у сфері вищої освіти в ЄС залишено в суверенних повноваженнях держав-учасниць, наднаціональне регулювання в цій сфері здійснюється у формі рекомендаційних актів ЄС, підкріплених потужним фінансуванням у рамках програм Союзу. Право та практика роботи органів ЄС визначають ключовими напрямками впливу на розвиток вищої освіти підвищення мобільності вищої освіти, сприяння взаємному визнанню кваліфікацій, підтримку конкурентоспроможності європейських закладів вищої освіти, їх модернізації та інновацій, посилення практичної спрямованості навчання, його соціальної привабливості й широти охоплення. Основною перевагою підходу ЄС до формування та опрацювання таких стандартів стає можливість їх укласти потужної фінансової підтримки з бюджету ЄС. Водночас відображені в актах ЄС заходи часто не відрізняються конкретикою, мають характер декларацій чи засобів програмного регулювання. Перспективи реалізації стандартів ЄС у сфері вищої освіти в Україні мають стати підґрунтям для нових наукових досліджень.

Література:

1. Бабін Б.В., Кроленко В.О., Олександрова А.О. Впровадження Болонського процесу у вищій школі України – проблеми і перспективи: міжнародні програми та національний досвід. Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2007. 155 с.
2. Європейський Союз – Україна: співробітництво у сфері вищої освіти. 2010. Представництво Європейського Союзу в Україні. URL: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/virtual_library/eu_educational_brochurea5_uk.pdf (дата звернення: 13.01.2020).
3. Артёмов І.В., Балюк Г.І., Бунда В.В. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи : монографія / заг. ред. Ф.Г. Ващука. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 560 с.
4. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз від 9 лютого 1992 р. та Договору про функціонування Європейського Союзу від 25 березня 1957 р., станом на 30 березня 2010 р. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06 (дата звернення: 13.01.2020).
5. Краєвська О. Освітня політика Європейського Союзу: становлення та механізми реалізації. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2011. Вип. 28. С. 53–65.
6. Полозов Н.А. Правовое регулирование трансъевропейской программы сотрудничества в области высшего образования – ТЕМ-ПУС. *Право и образование*. 2011. № 11. С. 73–79.
7. Савина А.К. Образование в Европейском Союзе. *Проблемы современного образования*. 2014. № 2. С. 53–64.
8. Сисоева С.О., Кристопчук Т.Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навчальний посібник. Рівне : Овід, 2012. 352 с.

9. Тихомирова Г.С. Правове забезпечення надання освітніх послуг в Україні та Європейському Союзі: порівняльно-правовий аналіз. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Право»*. 2015. № 9–10. С. 148–156.
10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони 2014 р. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 13.01.2020).
11. Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 р. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення: 13.01.2020).
12. Хоружий Г.Ф. Європейська політика вищої освіти : монографія. Полтава : Дивосвіт, 2016. 384 с.
13. Council Conclusions on the Global Dimension of European Higher Education 2014/C 28/03. European Union. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52014XG0131\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52014XG0131(01)) (дата звернення: 13.01.2020).
14. Education and Training. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/about-education-and-training-in-the-eu_en (дата звернення: 13.01.2020).
15. ENIC-NARIC Networks. ENIC-NARIC. URL: <https://www.enic-naric.net/> (дата звернення: 13.01.2020).
16. Erasmus+. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/about_en (дата звернення: 13.01.2020).
17. European Association for Education Law and Policy. EAELP. URL: <http://edulaweu.eu/> (дата звернення: 13.01.2020).
18. European Association of Institutions in Higher Education. EURASHE. URL: <https://www.eurashe.eu/about/> (дата звернення: 13.01.2020).
19. European Higher Education Area and Bologna Process. EHEA. URL: <http://www.ehea.info/> (дата звернення: 13.01.2020).
20. European Institute of Innovation and Technology (EIT). European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:i23030&from=EN> (дата звернення: 13.01.2020).
21. European Policy Cooperation (ET 2020 Framework). European Commission. URL: https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_en (дата звернення: 13.01.2020).
22. European Universities Initiative. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/european-education-area/european-universities-initiative_en (дата звернення: 13.01.2020).
23. *Franzöise Gravier v City of Liège*. Judgment of the Court of 13 February 1985. Case 293/83. EU. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:61983CJ0293&from=HR> (дата звернення: 13.01.2020).
24. Mobility and Cooperation. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/education/policies/higher-education/mobility-and-cooperation_en (дата звернення: 13.01.2020).
25. National Academic Recognition Information Centres. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/education/resources-and-tools/national-academic-recognition-information-centres_en (дата звернення: 13.01.2020).
26. On a Renewed EU Agenda for Higher Education. The European Commission's Communication, SWD(2017) 164, 30 May, 2017. European Commission. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017DC0247&from=EN> (дата звернення: 13.01.2020).
27. On a Strategic Framework for European Cooperation in Education and Training ('ET 2020'): Council Conclusions of 12 May 2009 2009/C 119/02 European Union. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009XG0528\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009XG0528(01)&from=EN) (дата звернення: 13.01.2020).
28. Strengthening European Identity through Education and Culture. The European Commission's contribution to the Leaders' meeting in Gothenburg, COM(2017) 673, 17 November 2017. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-strengthening-european-identity-education-culture_en.pdf (дата звернення: 13.01.2020).
29. The Bologna Process: Setting up the European Higher Education Area. European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:c11088> (дата звернення: 13.01.2020).
30. What is Horizon 2020. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/what-horizon-2020> (дата звернення: 13.01.2020).

Gromovenko K. Standards for higher education in the European Union law

Summary. The article points that EU law reflects the importance of higher education, both for the direct guarantee of the free movement of persons and services in the EU Common Market, and in the context of the overall strengthening of the Union's economic, social and investment potential. The implementation of the provisions of the Treaty on the Functioning of the EU, which defined the competence of the Union to take action to support, coordinate and complement the actions of the Member States in the field of education within the framework of the definition of powers and limits of intervention of supranational bodies

It is proved that the judgment of the European Court of Justice in the case of "Franzöise Gravier v City of Liège" of 13 February 1985, which states in the resolution, that any form of training aimed at preparing a qualification for the practical profession, was important in this dimension, business or employment is vocational training, regardless of age and level of student preparation, even if the educational program includes elements of general education

The article points out that although the competences of regulating relations in higher education in the EU are left to the sovereign powers of the participating states, supranational regulation in this area is implemented in the form of EU recommendation acts, supported by strong funding through Union programs. The author states that in addition to the founding treaties of the EU, education issues are reflected in the Union's external agreements, a prime example of which is the Association Agreement between the EU and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part.

This publication states that the law and practice of the work of EU bodies determine the key areas of influence on the development of higher education to improve the mobility of higher education, promote mutual recognition of qualifications, support the competitiveness of European higher education institutions, their modernization and innovation, enhance the practical orientation of learning, its social orientation and social latitude. The main advantage of the EU's approach to the formulation and elaboration of such standards is the possibility of their extremely strong financial support from the EU budget.

The author notes that the EU has identified three main areas of structural reform of national higher education systems – curricula, governance, funding, and that the European Commission is implementing a number of international cooperation programs in higher education under these conditions. The article notes that the measures reflected in EU acts are often not very specific and have the nature of declarations or programmatic regulation. It is emphasized that the prospects of implementation of EU standards in higher education in Ukraine should be the basis for new scientific research.

Key words: European Union, financial programs, higher education, mobility of education, right to education, recommendation acts.